

Tvrz v Hluku

Miroslav Plaček

Jedinou, ale velmi významnou středověkou památkou Hluku je tvrz. Patří dokonce mezi nejlépe dochované stavby tohoto druhu na Moravě, ale zásluhu na tom má její využívání až do dnešních dob. Způsob využití se přirozeně několikrát změnil a více než polovinu existence nebyl příliš důstojný, ale právě trvalá exploatace se zasloužila o přestavby a uchování podstatné hmoty celé stavby. Původní tvrz prošla vedle pozdně gotických úprav především dvěma kvalitními renesančními proměnami, a mohla tak i nadále vyhovovat zvýšeným nárokům tehdejších majitelů na pohodlí a komfort. Avšak trvalé připojení Hluku do ohromného konglomerátu panství knížecího rodu Lichtenštejnů na počátku 17. století znamenalo úpadek. Zámek/tvrz sloužil jako kancelářská budova a rozličným hospodářským účelům, především jako sýpka. Teprve památková obnova na začátku šedesátých let 20. století vrátila objektu charakter kulturní památky a společensko-kulturní funkci v rámci obce. Žel zabezpečení památky bylo provedeno v té době častým, málo citlivým způsobem a i když na tvrz skoro půl století usedá milosrdná patina času, mnoho informací o vývoji a detailech památky uniklo otlučením veškerých omítek, výměnou architektonických článků a v neposlední řadě pozdní realizací stavebně historického průzkumu až v roce 1993.¹

Především je nutné zdůraznit, že Hluk nebyl správním či hospodářským centrem lucké provincie a hypotéza, že se území nazývalo podle Hluku, jak soudili starší badatelé, je dnes již odmítána.² I když je v katastru obce prokázáno velkomoravské osídlení, po zániku Velké Moravy jeho intenzita značně poklesla. Až do počátku 13. století byla krajina mezi říčkou Olšavou, tokem Moravy a hřebenem Bílých Karpat (dnešní slovenská hranice) součástí zvláštního pohraničního území, které bylo z uherské strany nazýváno konfiniem. Uherské vlivy dokládá mimo jiné zasvěcení farních kostelů v Uherském Ostrohu a Blatnici v Uhrách oblíbenému světcovi sv. Ondřejovi. V roce 1217 již správu země

1) Národní památkový ústav, regionální pracoviště Brno (= NPÚ Brno), ELIÁŠ, Jan O.: *Tvrz Hluk*. Stavebně historický průzkum. Netišťený strojepis. Brno 1993.

2) Problematikou lucké provincie s odkazy na další literaturu se podrobně zabývá Jiří Mitáček v kapitole *Historie Hluka v 10. až 17. století*. *Od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války*. V poslední době se politickému vývoji dolního Pomoraví v 11.–13. století věnovali i FUTÁK, Peter–PLAČEK, Miroslav: *Královna a králové*. In: Miroslav Plaček a kolektiv: *Hodonín, dějiny města do roku 1948*. Hodonín 2008, s. 56–58.

Obr. 1. Hlucká tvrz od jihovýchodu v roce 1971.



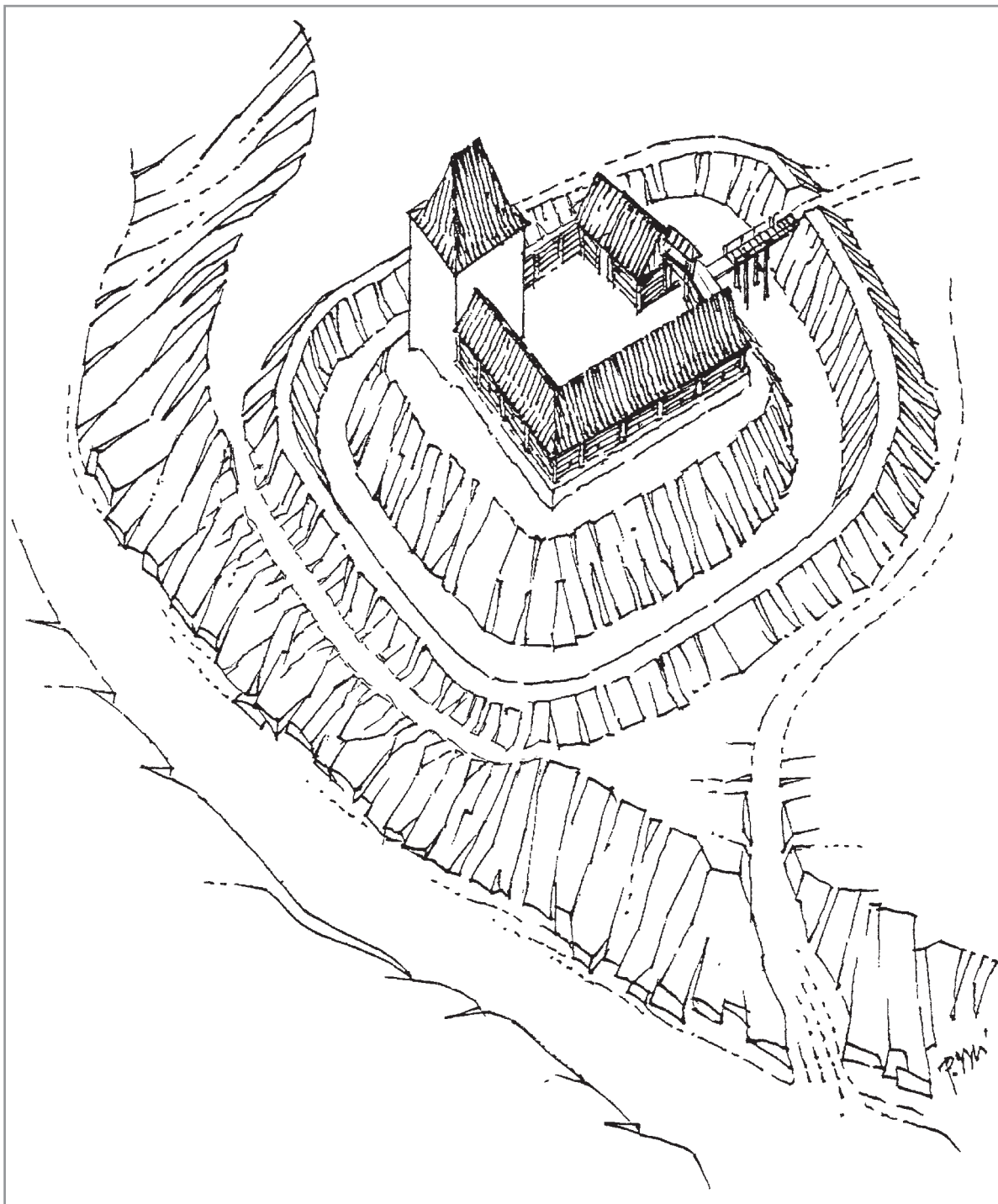
až po říčku Veličku nepochybně vykonávali lidé moravského markraběte Vladislava Jindřicha. Přesto měl středověký Hluk značný význam v regionu, neboť se později stal křižovatkou důležitých stezek, které obě sousední středoevropské mocnosti spojovaly. Přicházely od Kunovic a brodu u (Uherského) Ostrohu a jedna vedla na Strání a druhá na Vlčnov a Bánov. Přitom nesmíme zapomenout ani na středověkou trasu směřující přes Blatničku, kolem Súchova a Nové Lhoty, kudy nyní žádný přechod nevede.³

Význam Hluku se odrazil rovněž ve zřízení opevněného sídla a později zřejmě i fary, což je charakteristické pro střediska majetkových celků. Ten se mohl vytvořit až poté, co se Hluk dostal do držení královské komory. Je přitom lhostejné, jestli předtím byl součástí bánovského zboží provinciálního gubernátora Oldřicha z Hradce, o čemž mluví listina z roku 1294, nebo byl spravován z tehdejšího zeměpanského správního centra, jímž byl hrad Brumov.⁴ V každém případě víme, že v roce 1303 postoupil král Václav II. ves Hluk Zdislavovi zvanému Měšec. Podle příjmení, s nímž se objevil jako svědek i na listině z roku 1298, se zdá, že Zdislav byl hradištským měšťanem, možná s kořeny ve sféře nižší šlechty.⁵ Nejzajímavější je však skutečnost, že král Zdislavovi povolil v Hluku stavbu obydlí ze dřeva. Znamenalo to skutečný vznik nevelkého, ale samostatného panství a patrně i prvního sídla, o němž můžeme předpokládat, že se podobou blížilo dřevěné tvrzi.

3) K cestám PLAČEK, Miroslav: *Úvod (Krajinný a topografický rámeček)*. In: Miroslav Plaček a kolektiv: *Hodonín, dějiny města do roku 1948*. Hodonín 2008, s. 11; naposled CENDELÍN, Dušan: *Přechody Bílých Karpat z Moravy do Pováží. Pěsná lokalizace dopravních linií a moravské příhraniční fortifikace*. *Vlastivědný věstník moravský* 62, 2010, s. 297–300.

4) *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae (= CDM)*. Sv. V (1294–1306). Ed. Josef Chytil. Brunnae 1850, č. 11, s. 11; srov. POKLUDA, Zdeněk: *Tvrz v Hluku*. *Slovácko* 38, 1996, s. 149.

5) TAMTÉŽ; srov. *CDM V*, č. 83, s. 84. Více opět kapitola Jiřího Mitáčka *Historie Hluka v 10. až 17. století. Od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války*.



Obr. 2. Pokus o rekonstrukci podoby hlucké tvrže před polovinou 14. století. Podle návrhu Miroslava Plačka kreslil Pavel Šimeček (upraveno).



Obr. 3 a, b. Vzhled tvrze na počátku a ve druhé polovině 20. století.

Se značnou pravděpodobností tato tvrz stála na ohybu terasy několik metrů nad hladinou říčky Okluky a obíhal ji příkop a val navršený z vykopané zeminy. Zároveň spojnice tvrze a velkého hospodářského dvora na severu tvořila příčnou osu rozlehlé osady, jejíž široká náves se mělkou kotlinou táhla od západu k východu. Východně od dvora, na nevysokém výběžku, tentokrát z hřbetu severně nad obcí, stál farní kostel. Zcela nově vystavěn byl v roce 1741, ale na místě toho, který vyhořel roku 1736.⁶ Protože kostel nese starobylé patronium sv. Vavřince a zděná ohrada s drobnými bastiony v nárožích vznikla nejpozději v první třetině 17. století, můžeme směle předpokládat jeho o mnoho větší stáří.

Co se týká tvrze, občas uváděné trvalé zaplavení příkopu potoční vodou se s ohledem na výškové poměry nejeví reálně. Rozměry tvrze byly, právě s ohledem na dlouhodobé využití pracně vyhloubeného příkopu a navršeného okružního valu, zhruba stejné jako pozdějšího kamenného sídla, tedy přibližně 30 x 30 m. Ohradu tohoto staršího sídla tvořil masivní a dostatečně vysoký roubený plot. Ale nemůžeme vyloučit ani palisádu vztyčenou z kůlů velkého průměru, která však byla mnohem pracnější a stejně hořlavá. Navíc její používání nebylo ve 14. století tak běžné, jako dříve. Uvnitř tvrze nepochybně stála dřevěná stavení, jejichž stěny byly součástí ohrady. Některé sloužily bydlení, jiná měla hospodářsko-provozní využití. Vstup byl zřejmě od severu jako dnes a hypoteticky lze počítat s existencí jediné kamenné budovy. O něco větší síla zdiva partie v jihozápadním nároží tvrze totiž naznačuje začlenění staršího objektu do západního křídla. Pů-

⁶⁾ SAMEK, Bohumil: *Umělecké památky Moravy a Slezska*. Sv. 2 [J/N]. Praha 1999, s. 485.



Obr. 4. Hlucá tvrz během oprav v šedesátých letech 20. století.

dorys 11,5 x 9,6 m ukazuje na pevné obytné stavení, snad v podobě nevysoké věže, která byla zároveň hlavní obrannou stavbou. Tloušťka kamenných zdí přes 2 m k tomu budovu předurčila.

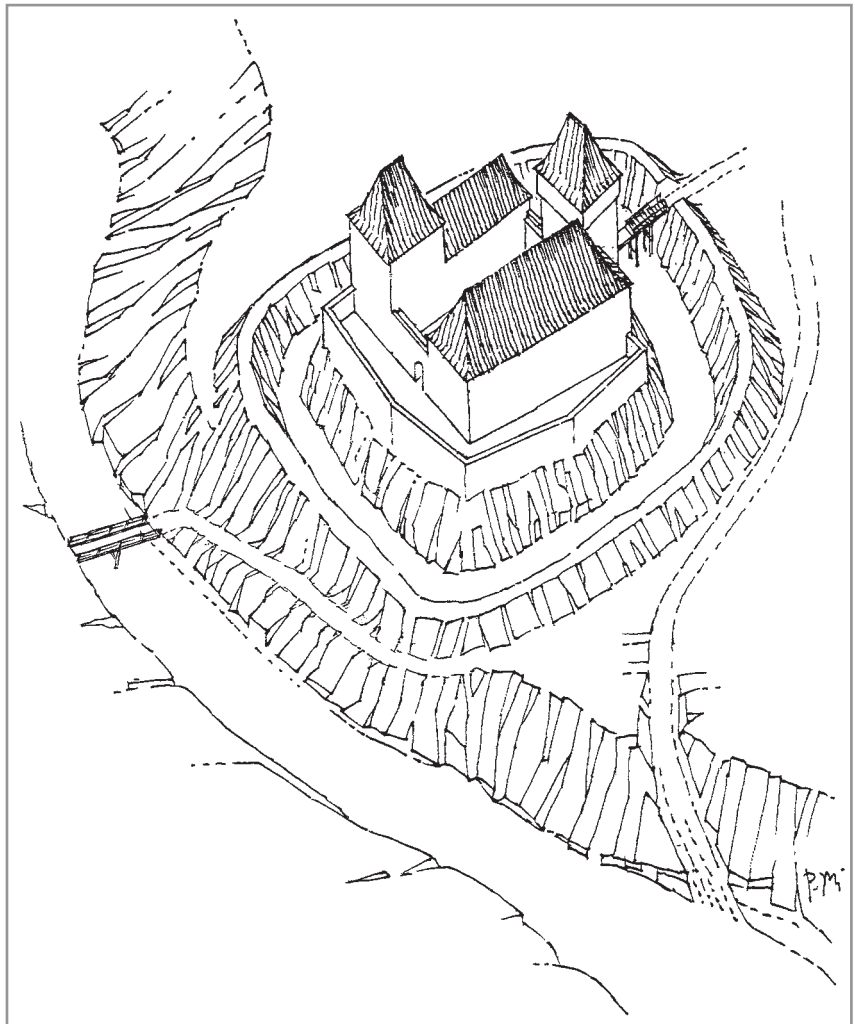
Podle tvaru terénu, starých plánů a parcelace v okolí se dá soudit na šířku příkopu 13–15 m a směrem k Oklukám ještě zbylo místo na okružní val, který zřejmě říčka obtékala. K přestavbě tvrze, jež se výslovně připomíná poprvé v roce 1391, do kamenné podoby došlo v blíže neznámé době a k upřesnění nepomohou ani kamenické články a příliš ani nálezy z archeologických výzkumů. Přestavby a především totální obnova z počátku šedesátých let 20. století způsobily absenci nejstarších architektonických detailů a rovněž odborných výkopů bylo minimum. Jediný výkop při vchodu do recentního sklípku zvenčí u jihovýchodního nároží přinesl několik stěpů z druhé poloviny 15. století, kdy došlo obnově tvrze po škodách z česko-uherských válek, kdy byl upravován i okolní terén.⁷ Je tedy nutné do jisté míry spekulovat. Do zděné podoby tvrz zřejmě nepřestavěli do roku 1360, kdy Hluk spoluvlastnilo několik osob, díl Doroty z Hluku byl asi věnem. Zboží patrně scelil její druhý manžel Stach z Buchlovic, jenž se v letech 1363/1364 po Hluku psal, zatímco jeho bratr Jarohněv sídlil v Buchlovicích. Stach žil ještě v roce 1379 a měl jistě čas, příležitost a motivaci tvrz vystavět z kamene.⁸ Po jeho smrti připadla markraběti Prokopovi, který ji v roce 1391 prodal Jindřichovi ze Šonvaldu (Šumvaldu). Poté se majitelé relativně často střídali a za posledního kandidáta na možného stavebníka kamenné tvrze lze považovat Jiřího z Messenpeku v letech 1408–1420.⁹ Jiří i jeho syn Jan sloužili

7) Archiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti, KOHOUTEK, Jiří: *Archeologická dokumentace sond u hlucé tvrze*. Nálezová správa z výzkumu v roce 1993. Netištěný strojopis, i. č. HL 1/93.

8) POKLUDA, Z.: *Tvrz v Hluku*, s. 150; *Die ältesten Belehnungs- und Lehensgerichtsbücher der Bisthums Olmütz*. Bd. II. Ed. Karl Lechner. Brünn 1902, s. 30; *Die Landtafel des Markgrafthumes Mährens. Moravské zemské desky*. Otmützer Cuda. Řada olomoucká (= ZDO). I. svazek (1348–1466). Edd. Petr v. Chlumecký, Josef Chytil, Carl Demuth et A. R. Wolfskron. Brünn 1856, kn. III, s. 120, č. 560 (1379).

9) ZDO I, kn. VI, s. 193, č. 303; POKLUDA, Z.: *Tvrz v Hluku*, s. 152.

Obr. 5. Pokus o rekonstrukci podoby tvrze před polovinou 15. století. Podle návrhu Miroslava Plačka kreslil Pavel Šimeček (upraveno).



uherskému králi Zikmundovi a Hluk byl až do získání hradů Helfštejna a Rožnova (za husitských válek Janem) jejich hlavním sídlem.

O tvrzi v té době máme celkem spolehlivou představu z analýzy dochované hmoty. Deformovaný čtverec s mírně vyboulenými boky byl v severním čele opatřen původně trojpodlažní věží (10 x 7 m) s průjezdem v přízemí. Zatímco podél východní strany dvora se po celé délce táhl patrový palác o vnitřní šířce 7,5 m a nádvorní zdi silné necelého 1,5 m, na západě zatím zůstalo předpokládané věžovité stavení. Mezi nimi se v nádvoří nacházela důležitá součást sídla – studna. Východní palác byl v přízemí podle tehdejšího běžného schématu trojprostorový, patro bylo v interiérech při dobových proměnách zcela překopáno, takže jeho původní dispozici neznáme. To však nevádí a s ohledem na

podstatně tenčí dvorní zeď patra je možné, že patro mohlo v první fázi být dřevěné, případně hrázděné. Zároveň též nevíme, zda tehdejší brána ve věži byla opatřena jen jedním portálem pro vjezd i vstup, ale zdvihací konec mostu přes příkop a vpadlina pro jeho zapadnutí do rámu se dá očekávat. Původ z lucemburského gotického období je pravděpodobný i v případě sklepa pod palácem vedle věže. V souvislosti se sklepem (sklepy) jsou zajímavé, ale poněkud rozporuplné údaje o způsobu založení obvodové hradby, které přinesl geologický posudek z roku 1993.¹⁰

V přibližně takovém stavu tvrz prošla husitskými (1420–1436) a česko-uherskými válkami (1468–1478). Hluk se nacházel ve vojensky, či lépe komunikačně exponovaném prostoru, kudy poměrně často táhla vojska obou válčících stran. O ohrožení, či spíše poškození nemůže být pochyb, ale i kdyby třeba byla tvrz vypálena, k obnově došlo záhy. Z písemných pramenů plyne, že v roce 1468 straník krále Jiřího Jan Mléčko ze Zástřizl tvrz neubráníl, Uhři ji dobyli a král Matyáš Korvín ji daroval svému význačnému hejtmanovi Francovi z Háje.¹¹ Z ojedinelé dochovaných pozdně gotických článků vyplývá jistota pozdně gotické obnovy a přestavby. Není divu, vždyť pro Francova syna Mikuláše byl hlavním sídlem, po němž se psal, a kvalitu tvrze dokládá ojedinelé užití označení „zámek“.¹² Pozdní gotika přinesla rozšíření severního křídla o díl navazující na starší masivní stavení směrem severu. Křídlo se tak podařilo sjednotit a výškově vyrovnat, bylo trojdílné a jeho postranní prostory byly zaklenuty valenými klenbami. Patrně současně byl vyhlouben sklep pod severní místností. Je možné, že z pozdní gotiky pochází i zděné patro východního paláce. Zařazení přestavby do období France z Háje je pravděpodobné kvůli nutnosti obnovy po dobytí, ale i proto, že po vrácení Hluku do rukou Mléčkovy dcery Elišky v roce 1487 věnovali ona a její manžel Jan Žampach z Potštejna pozornost hlavně svému sídlu v Čechách.¹³ Drobné úpravy tvrze z dob potštejnské svrchovanosti (do roku 1540) jsou však rovněž možné a reálné.

Do pozdní gotiky patrně patří valené klenby s výsečemi ve sklepech a východním přízemí a hypoteticky tam můžeme zařadit pruh úzkého parkánu vymezený zaniklou zídka na východě a jihu. Parkán na jihu byl přístupný z nádvoří půlkruhem završeným portálkem, zlepšoval obranné vlastnosti tvrze a umožnil do něho vložit drobná stavení. S existencí parkánové zídky na temeni okružního valu a můstkem od portálu přes příkop na jihu, jak to bez opory dokladů a analogií předpokládala dokumentace stavebně historického průzkumu, je zapotřebí se rozloučit.¹⁴

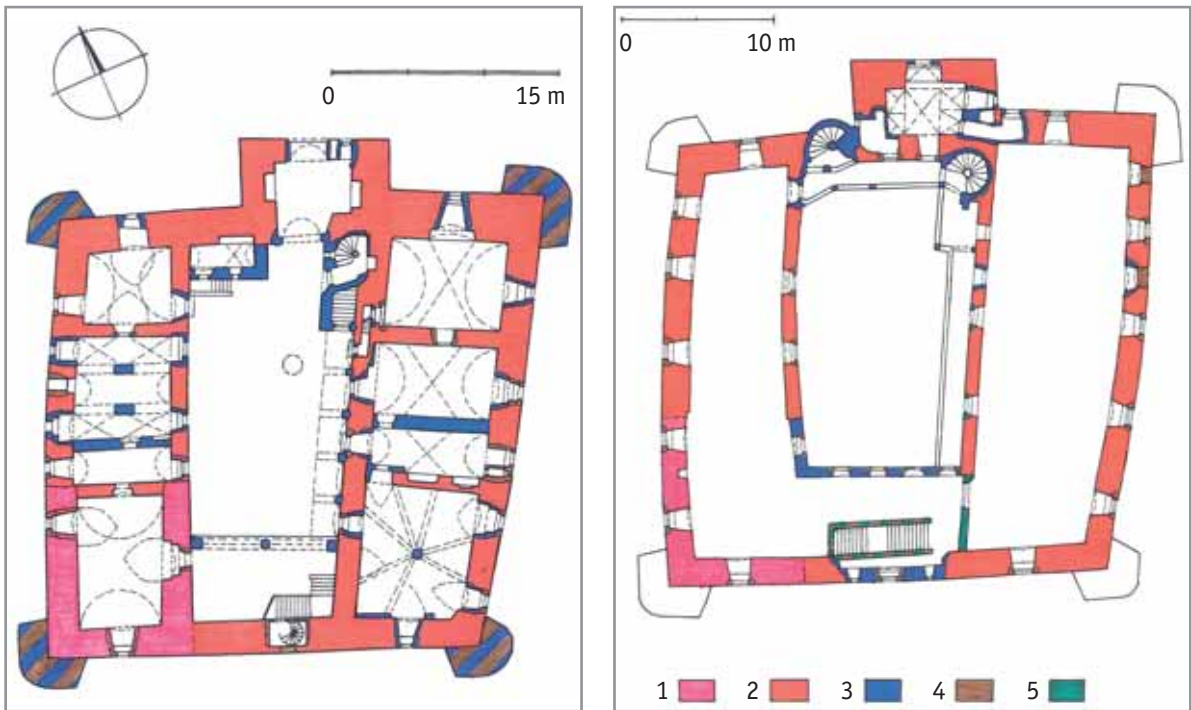
10) POHANKA, J.: *Tvrz v Hluku*. Inženýrsko geologický průzkum 1993. Netištěný strojepis. Podle něho měla být údajně založena na zapuštěných pilířích (dříve se říkalo „zakládání na studně“) s dodatečně zazděnými oblouky mezi nimi. Vyzdívka shodné síly s tzv. pilíři není dost dobře realizovatelná, ani zřetelná. Navíc se „studňování“ používalo nejdříve až ke konci 15. století a novostavba hradby (tvrze) v této době není reálná.

11) *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*. Ed. Josef Kalousek. Sv. 10. Sněmy moravské z let 1412–1514. Praha 1890, č. 56, s. 291–295, o Hluku na s. 293.

12) POKLUHA, Z.: *Tvrz v Hluku*, s. 153.

13) TAMTÉŽ, s. 154.

14) NPÚ Brno, ELIÁŠ, J. O.: *Tvrz Hluk*, s. 86.

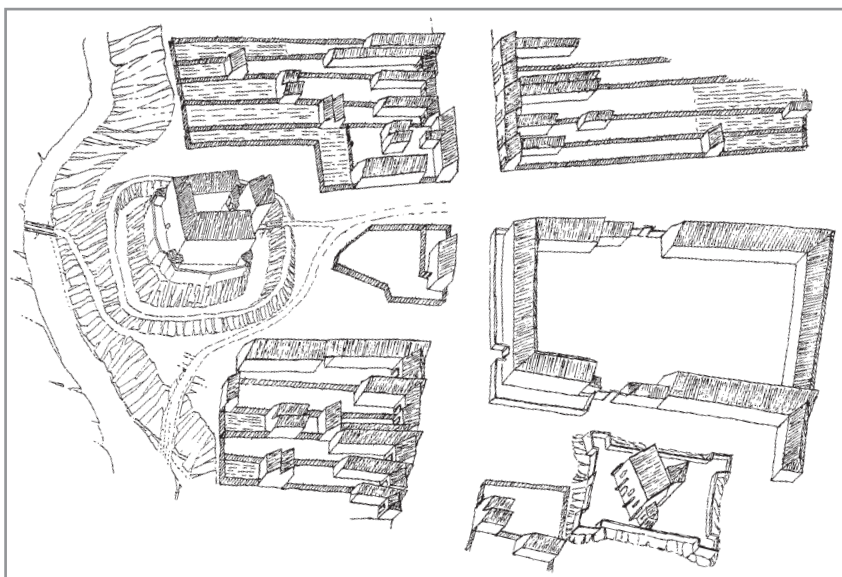


Obr. 6 a, b. Pokus o analýzu půdorysu přízemí a patra tvrze. S využitím stavebně-historického průzkumu Jana O. Eliáše vyhotovil Miroslav Plaček.

Legenda zdiva: 1 - možný původ v 1. polovině 14. století, 2 - 1360-1500, 3 - renesance, 4 - raný barok, 5 - pozdější.

Rozkvět Hluku a tvrze nastal po přechodu do majetku pánů z Kunovic. S velkou raně renesanční přestavbou asi nezačal Jan, který Hluk v roce 1540 připojil k ostrožskému panství, ale jeden z jeho synů, jemuž při dělení statků v roce 1546 připadl.¹⁵ Jaroslav na jihu propojil obě křídla dvouobloukovou arkádovou chodbou, která propojila obě existující křídla. Na opačné straně nad ústím průjezdu věže do nádvoří vznikl v patře arkádový ochoz, z něhož vycházejí dvě šneková schodiště spojují patra věže, včetně jejího renesančního zvýšení. To je spolu s gotickou spodní částí vyznačeno nárožími armovanými tesanými kvádry. Také podél patra východního křídla od vstupu do šneku běžel zastřešený ochoz, jenž spočíval na dlouhých krakorcích v přízemí podepřených přízedními polopilíři. Úzké valené a výsečové klenby obdržela kuchyně v západním přízemí a zaklenut byl i východní palác. Zejména jižní prostor reprezentativního rázu má pozoruhodnou šestidílnou klášterní klenbu, kterou podpírá středový toskánský sloup. Patra byla opatřena kvalitními trámovými stropy, které však čas a proměna v sýpku zlikvidovaly. Novými obloukovými portály byl tehdy opatřen průjezd věže a tvrz tak nabyla charakter malého, ale dobře vybaveného a pohodlného renesančního zámku. Dokončení stavby zřetelně demonstruje pís-

¹⁵ POKLUDA, Z.: *Tvrz v Hluku*, s. 156.



Obr. 7. Pokus o rekonstrukci vzhledu centra Hluku s tvrzí, dvorem a kostelem před polovinou 17. století. Kresba Miroslav Plaček s dílčím využitím upravené kresby tvrze Pavla Šimečka.



kovcová znaková deska s erby Jaroslava z Kunovic a jeho ženy Elišky z Liechtenštejna z roku 1559.

Ani nějaké stavební úpravy z poslední třetiny 16. věku nemůžeme vyloučit, i když mezi léty 1566–1610 nebyl zámek trvale využit jako sídlo. Až poté se na něm na šest let usadil Jan z Kunovic,¹⁶ ale po

Obr. 8. Letecký pohled na střed města Hluk v současnosti. Foto Petr Titz.

¹⁶⁾ TAMTĚŽ, s. 158–159.





připojení Hluku k většímu uherskoostrožskému panství ztratila bývalá tvrz rezidenční funkci a započalo její užitkové využití. Tomu odpovídala i kvalita úprav, největší představovaly čtyři nárožní čtvrtválcové pilíře, které se měly postarat o eliminaci mimořádného statického zatížení uskladněným obilím. Nedbalá údržba po několik století vedla ke zpusnutí tohoto významného objektu a konečně i ke zmíněné, poněkud deformující obnově, která však hrozící zkázu zastavila a umožnila využití, bez něhož je obtížné udržet při životě jakoukoliv památku.

Zbývá se zmínit o ojediněle dochovaném opevnění farního kostela. Také existence dosti velkého ohrazeného areálu dokládá exponovanou polohu Hluku a jeho lidnatost. Kamenná zeď s průběžnou římsou uzavírá obdélník 40 x 55 m, v nárožích ji zpevňují drobné a lehce ostroúhlé bastiony vybavené v parapetu střílnami. V ohrazené ploše uvnitř hradeb stál kostel a zbylo dost místa pro početné obyvatelstvo, které v případě nebezpečí nemohl pojmout nevelký zámek. Podle charakteru fortifikace je možné uvažovat se stavbou někdy v první třetině 17. století, možná již krátce po roce 1620, ale jistě poté, co Hluk získali Lichtenštejnové. Vznik je zřejmě spojen s nebezpečím z opaku-

Obr. 9 a, b. Jihozápadní a severozápadní bastiony opevnění kostela sv. Vavřince. Foto Petr Titz.

jících se vpádů uherských protihabsburských povstalců, které zahájil Štěpán Bočkaj v roce 1605. Ochrana venkovského obyvatelstva byla tedy za válek žádoucí a opevněné kostely byly k tomuto účelu využity již dříve.¹⁷ Opevňování kostelů u nás a v Rakousích zintenzivnilo zejména s ohrožením tureckou expanzí a právě s Turky se povstalci často spojovali.¹⁸ Kostelní tvrz v Hluku je významná nejen stupněm dochování hradeb, ale hmotně dokládá mnohem starší existenci kostela, než dosud vyplývalo z dostupných písemných pramenů.

17) Srov. PLAČEK, Miroslav: *Opevněný kostel (Reflexe spojení laického a církevního světa na příkladu Sedmíhradska)*. *Archaeologica historica* 21, 1996, s. 259–279.

18) Několik monografií věnovaných opevněným kostelům (*Wehrkirchen*) ve spolkových zemích Dolním Rakousku, Štýrsku a Korutanech zpracoval Karl Kafka, burgenlandské (do rozpadu Rakouska-Uherska součást Uher) pojednal H. Prickler. Tam drobné bastiony zesilují opevnění relativně často, u kostelů například v Breitenbrunnu či Wulkaprodersdorfu, kde byly dokončeny v roce 1638, PRICKLER, H.: *Burgen und Schlösser im Burgenland*. Wien 1972, s. 23, 152–155.